

**Asia** Tekijänoikeus kaiuttimiin

**Hakija** L

**Annettu** 3.9.2024

**Tiivistelmä** *Kaiuttimien ulkoasu ei kuvastanut tekijänsä persoonaa ja tämän vapaita ja luovia valintoja niin, että ne saisivat teossuojaa.*

### LAUSUNTOPYYNTÖ

1. L (jäljempänä hakija) on pyytänyt tekijänoikeusneuvoston lausuntoa siitä, saavatko lausuntopyynnössä mainitut Aalto 1- ja Aalto 1 Pro -kaiuttimet tekijänoikeuslain mukaista suojaa teoksina. Hakija on toimittanut tekijänoikeusneuvostolle valokuva-aineistoa ja tietokonemallinnuksia mainituista kaiuttimista.
2. Hakija on kertonut, että lähtökohtana on ollut suunnitella moderni, pieni kaksitiekaiutin joka muotoilullisesti sopisi sisutuselementiksi mutta samalla olisi äänenlaadullisesti parasta, mitä kokoluokassa markkinoilta löytyy. Kaiutin on kokonaisuus, jonka suunnittelussa on otettava huomioon rakenteellisia vaatimuksia ja äänenlaadullisia tavoitteita. Äänenlaatuun liittyvät tavoitteet eivät estä tai rajoita luovia valintoja, joita suunnittelussa voi tehdä. Kysymyksessä olevien kaiuttimien muotoilu tukee myös akustisesti parasta lopputulosta.
3. Kaiuttimissa on käytetty muun muassa kaarevia pintoja, kultaista leikkausta noudattavia reunapyöristyksiä ja taaksepäin levenevää perusmuotoa. Ulospäin näkyvät elementit määräytyvät pääsääntöisesti muotoilun ehdoilla, vaikka diskanttielementin muoto on sinällään myös funktionaalinen.

### TEKIJÄNOIKEUSNEUVOSTON LAUSUNTO

4. Tekijänoikeuslain (TekijäL, 404/1961) 55 §:n mukaan tekijänoikeusneuvosto antaa lausuntoja tekijänoikeuslain soveltamisesta.

Näiden lausuntojen luonne ei ole sitova. Tekijänoikeusneuvosto ei ratkaise näyttökysymyksiä, ei ota kantaa osapuolten välisiin sopimuksiin eikä muihin lainsäädännöllisiin suojamuotoihin, kuten mallisuojaan.

### **Tekijänoikeudesta**

5. Tekijänoikeuslain 1 §:n mukaan sillä, joka on luonut kirjallisen tai taiteellisen teoksen, on yksinoikeus teokseen. Tekijänoikeus syntyy siten lähtökohtaisesti teoksen luoneelle luonnolliselle henkilölle.
6. Tekijänoikeussuojaa saadakseen kyseisen kohteen tulee olla tekijänsä henkisen luomistyön itsenäinen ja omaperäinen tulos. Muun muassa korkeimman oikeuden ratkaisussa KKO 2005:43 mainittuja käsitteitä hyödynnetään teossuojan edellytyksien arvioinnissa.
7. Itsenäisyys tarkoittaa sitä, että kohde ei ole vain kopioitu toisesta aiemmasta kohteesta. (Harenko, Kivistö, Niiranen, Tarkela: Tekijänoikeus 2024, s. 22) Tämän edellytyksen voi myös nähdä osittain sisältyvän käsitteellisesti jo sanaan ”tekijänsä”. Myös Bernin sopimuksen perusteella suojan edellytyksenä on teosten omaperäisyys siten, että ne ensinnäkin ilmentävät luovuutta ja toiseksi, että ne ovat alkuperäisiä eivätkä kopioita. Bernin sopimuksen sana ”original” viittaa siten sekä luovuuden edellytykseen että teoksen alkuperäisyyteen. (WIPO Publications: Guide to Berne Convention 1978, s. 17)
8. Euroopan unionin tuomioistuin katsoi 16.7.2009 antamassaan ratkaisussa C–5/08 (Infopaq), että ilmaisu voi saada tekijänoikeussuojaa, jos ilmaisu on omaperäinen, tekijänsä henkisen luomistyön tulos. Tuomioistuin katsoi 1.12.2011 antamassaan ratkaisussa C–145/10 (Painer), että teos voi saada tekijänoikeussuojaa, jos se on tekijänsä henkisen luomistyön tulos siten, että se kuvastaa tekijän persoonaa ja siitä käyvät ilmi tekijän vapaat ja luovat valinnat. Unionin tuomioistuin on soveltanut näitä edellytyksiä myös myöhemmässä oikeuskäytännössään.
9. Suomessa arviointi tekijänoikeussuojan edellytysten suhteen on nykyisellään Euroopan unionin tuomioistuimen käyttämien edellytysten ja kansainvälisten sopimusvelvoitteiden kanssa linjassa. Myös tekijänoikeusneuvosto

on omaperäisyysarvioinnissa soveltanut Euroopan unionin tuomioistuimen tapauskäytännössään käyttämiä perusteluja. Tekijänoikeusneuvosto on lisäksi luopunut käyttämästä teossuojan arviointikriteerinä sitä aiemmin oikeuskäytännössä sovellettua apukriteeriä, voisiko kukaan muu samaan työhön ryhtyessään päätyä samanlaiseen lopputulokseen.

10. Tekijänoikeuslain 1 §:n säännökseen sisältyvän esimerkkiluettelon mukaan taiteellisia teoksina suojataan muun muassa taidekäsityön ja taideteollisuuden tuotteita. Taideteollisuuden ja -käsityön tuotteita ovat esimerkiksi astiat, valaisimet, huonekalut ja korut. Samassa asiayhteydessä käytetään usein termiä käyttötaide.
11. Oikeuskäytännön ja -kirjallisuuden perusteella on todettu, että taideteollisuuden tuotteiden on ajoittain ollut vaikea saavuttaa teossuoja. Tämä on johtunut siitä, että taideteollisuuden tuotteen muotoilussa lopputulokseen vaikuttavat paitsi tekijän luova panos myös tuotteen käyttötarkoituksesta johtuvat seikat. Komiteamietinnössä KM 1953:5 s. 45 todettiin seuraavaa käyttötaiteesta osana tekijänoikeuslain 1 §:n esimerkinomaista teoslajiluetteloa: "Kysymyksessä olevien esimerkkien joukkoon on edelleen otettu taideteollisuuden ja taidekäsityön tuotteet. Tällä ei luonnollisesti suinkaan ole sanottu, että ehdotettu laki koskisi jokaista tuotetta, jota kansantajuisesti voidaan sanoa taiteelliseksi käyttöesineeksi, vaan taideteollisuuden ja taidekäsityön tuote tulisi osalliseksi lain suojasta vain sillä yleisellä edellytyksellä, että sitä, käytännöllisestä tarkoituksesta huolimatta, voidaan pitää taiteellisenä teoksena."
12. Sama pätee soveltaen laajemmin myös muotoiluun yleisesti. Muun muassa muotoilun kohteena olevan esineen tai tuotteen käyttötarkoitus ja valmistusmenetelmä, tekniset vaatimukset sekä valmistuskustannukset tai käytettävissä olevat raaka-aineet ja komponentit voivat vaikuttaa rajoittavasti tuotteen ulkoasuun suhteen käytettävissä oleviin valintoihin. Oikeuskirjallisuuden ja -käytännön maininnat teoskynnyksen korkeudesta tai teostason vaihtelusta ovat tosiasiassa heijastelleet tätä seikkaa varsinaisen omaperäisyysedellytyksen ollessa teoslajista, -tyypistä tai yksittäistapauksesta

riippumatta edellä mainituin tavoin sama. Vaikka tekijänoikeussuojan edellytykset eivät muutu teoslajeittain, on kuitenkin olemassa teoslajikohtaisia tekijöitä, muun muassa liittyen käyttötarkoitukseen taikka teknisiin vaatimuksiin, jotka vaikuttavat tekijän luovuuden vapauteen.

13. Sitä, milloin suunnittelijan tai tekijän vapaiden luovien ratkaisujen valinnan vara on mainittujen seikkojen vuoksi niin rajoitettu, että kohde ei voi saada tekijänoikeudellista teossuojaa, on käyttötaiteen yhteydessä arvioitu myös Euroopan unionin tuomioistuimessa.
14. Euroopan unionin tuomioistuin totesi 12.9.2019 antamassaan ratkaisussa C-683/17 (Cofemel) että käsite ”teos” on unionin oikeuden itsenäinen käsite, jota on tulkittava ja sovellettava yhtenäisesti ja joka edellyttää kahden kumulatiivisen osatekijän täyttymistä. Yhtäältä kyseinen käsite merkitsee sitä, että on olemassa suojan kohde, joka on omaperäinen siinä mielessä, että se on tekijänsä luovan henkisen työn tulos. Toisaalta teokseksi voidaan luokitella vain elementtejä, joita voidaan pitää ilmauksena tällaisesta luovasta henkisestä työstä. Ensimmäisen osatekijän osalta on todettava unionin tuomioistuimen vakiintuneesta oikeuskäytännöstä ilmenevän, että jotta kyseistä kohdetta voidaan pitää omaperäisenä, on samalla välttämätöntä ja riittävää, että se heijastaa tekijänsä yksilöllisyyttä ilmentämällä tämän vapaita luovia ratkaisuja. Sitä vastoin silloin, kun kohteen valmistamisen sanelevat sellaiset tekniset seikat, säännöt tai rajoitteet, jotka eivät jätä tilaa luomisen vapaudelle, kyseistä kohdetta ei voida pitää niin omaperäisenä, että se voisi muodostaa teoksen. (kohdat 29–31)
15. Cofemel-ratkaisu koski vaatteiden tekijänoikeudellista suojaa yhtäaikaisesti mallisuojan kanssa, mistä todettiin, että mallisuoja ja tekijänoikeussuoja voidaan unionin oikeuden nojalla myöntää samanaikaisesti samalle kohteelle (kohta 50). Malleja voidaan suojata myös teoksina, mikäli ratkaisussa mainitut tekijänoikeussuojan edellytykset toteutuvat (kohta 48). Cofemel-tapauksen lopputuloksena on, ettei kansallisesti voida edellyttää muiden kriteerien täyttymistä. Käyttötaiteen teoksille ei siten voida asettaa mitään

erityisvaatimuksia tekijänoikeussuojan saamiseksi, vaan suoja muodostuu samojen periaatteiden mukaisesti kuin muidenkin teoksien osalta.

16. Euroopan unionin tuomioistuimen 11.6.2020 ratkaisussa C–833/18 (Brompton Bicycle Ltd) teossuojan edellytyksiä on arvioitu tuotesuunnittelua ja sen osana muotoilua koskevassa yhteydessä ja päädytty yhtenevään lopputulokseen kuin edellä. Ratkaisussa todettiin, että on selvitettävä, onko taitettava polkupyörä luovan henkisen työn tuloksena syntynyt omaperäinen teos. Näin ei voi olla silloin, kun kohteen valmistamisen sanelevat sellaiset tekniset seikat, säännöt tai rajoitteet, jotka eivät jätä tilaa luomisen vapaudelle, tai ne jättävät tilaa niin rajallisen määrän, että idea ja sen ilmaisu sekoittuvat keskenään. On määritettävä, onko tuotteen tekijä ilmaissut tällä tuotteen muotoa koskevalla ratkaisulla luovuuttaan omaperäisellä tavalla tekemällä vapaita luovia ratkaisuja ja muotoillut tuotteen siten, että se heijastaa hänen yksilöllisyyttään. (kohdat 31–34) Ratkaisun mukaan tekijänoikeussuojaa sovelletaan tuotteeseen, jonka muoto on ainakin osittain välttämätön teknisen tuloksen saavuttamiseksi, jos edellä mainitut edellytykset täyttyvät (kohta 38).
17. Euroopan unionin tuomioistuimen perusteluissa todettu ideoiden suojaamattomuus ilmenee myös Suomea sitovasta WIPO:n tekijänoikeussopimuksesta. WIPO:n tekijänoikeussopimuksen 2 artiklassa tekijänoikeussuojan ulottuvuudesta on todettu seuraavasti:  
”Tekijänoikeussuoja ulottuu ilmauksiin; se ei ulotu ideoihin, menettelytapoihin, toimintamenetelmiin tai matemaattisiin käsitteisiin sinänsä.”
18. Tekijänoikeussuojan lähtökohta on myös Suomessa se, ettei tekijänoikeus suojaa teoksen ideaa tai valmistusmenetelmää, vaan sitä persoonallista ilmenemismuotoa, joka ideaa tai valmistusmenetelmää hyödyntäen on teoksessa toteutettu. Ideoiden suojaamattomuus nousee erityisesti esille käyttötaiteen yhteydessä.
19. Korkein oikeus on käsitellyt käyttöesineitä tai hyötyesineitä muun muassa ratkaisuissa KKO 1932 II 267 (makuuhuoneen kalusto) ja KKO 1975 II 25 (huonekalut) sekä KKO 1948 II 464 (kattovalaisin) ja 1976 II 48

(miilumenetelmällä valmistetut valaisimet). Korkein oikeus katsoi ratkaisuisissa, ettei teoskynnys ylittynyt.

20. Tekijänoikeusneuvoston lausunnossa TN 1995:7 kysymyksessä oli kokoontaitettava tuoli, lausunnoissa TN 1997:4, TN 2014:2, TN 2018:2 ja TN 2019:3 valaisin ja lausunnoissa TN 2000:4, TN 2004:12 ja TN 2006:9 huonekalut tai kaluste.
21. Tekijän taloudellisista oikeuksista säädetään tekijänoikeuslain 2 §:ssä. Lain 2 §:n 1 momentin mukaan tekijänoikeus tuottaa, tekijänoikeuslaissa säädetyn rajoituksen, yksinomaisen oikeuden määrätä teoksesta valmistamalla siitä kappaleita ja saattamalla se yleisön saataviin, muuttamattomana tai muutettuna, toisessa taidelajissa taikka toista tekotapaa käyttäen.
22. Tekijän moraalisisista oikeuksista säädetään tekijänoikeuslain 3 §:ssä. Lain 3 §:n 1 momentin mukaan tekijä on ilmoitettava hyvän tavan mukaisesti, kun teoksesta valmistetaan kappale tai teos kokonaan tai osittain saatetaan yleisön saataviin.
23. Tekijänoikeus on tekijänoikeuslain 43 §:n mukaan voimassa, kunnes 70 vuotta on kulunut tekijän kuolinvuodesta.

### **Analyysi ja johtopäätökset**

24. Hakija on toimittanut valokuvia ja tietokonemallinnukset molemmista lausuntopyynnössä mainituista kaiuttimista sekä muista markkinoilla olevista kaiuttimista. Tekijänoikeusneuvosto on arvioinut hakijan toimittamaa materiaalia ja toteaa saadun selvityksen perusteella seuraavaa.
25. Tekijänoikeuslaki ei tunne jaottelua puhtaisiin taide-esineisiin ja käyttöesineisiin. Tekijänoikeuslain 1 §:ssä mainittu teosluettelo on eikattava ja esimerkinomainen. Rajavedon kannalta ei tekijänoikeudellisessa mielessä ole ollut ratkaisevaa merkitystä sillä, luonnehditaanko esine tai tuote taideteollisuuden tai käyttötaiteen kategoriaan vai onko kyseessä käyttö- tai hyötyesine. Nyt arvioitavana olevat kaiuttimet voivat saada tekijänoikeudellista suojaa yleisten, edellä mainittujen teossuojan edellytysten täytyessä.

26. Tosiasiassa tuotesuunnittelussa käyttötarkoituksen ja siitä johtuvien teknisten seikkojen ohella myös muut suunnittelussa huomioon otettavat seikat kuten esimerkiksi tuotteen koko, edellytetyt toiminnot tai suorituskyky, tarvittavat komponentit ja materiaalit, vaaditut valmistusmenetelmät ja kustannustekijät saattavat tietyissä tapauksissa rajata tekijän vapaita ja luovia valintoja voimakkaastikin käyttöesineiden ja niiden konkreettisen ulkoasun suhteen. Tekniset seikat on tuotu esille yllä mainituissa ratkaisuisa siksi, että niissä mahdollisesti ulkoasun sanelevat sellaiset tekniset seikat, säännöt tai rajoitteet, jotka eivät jätä tilaa luomisen vapaudelle.
27. Hakijan esittämän oman selvityksen perusteella on selvää, että kaiuttimen äänenlaatu ja rakenne ovat olleet tärkeitä suunnittelukriteerejä. Ovatko ja missä määrin äänenlaatu ja rakenne teknisinä seikkoina rajanneet suunnittelijan käytössä olleita vapaita ja luovia valintoja kaiuttimen ulkoasun suhteen, ei käy suoraan ilmi kaiuttimien ulkoasusta.
28. Yksin hakijan esittämän selvityksen perusteella on kuitenkin ilmeistä, että markkinoilla on huomattavan monen muotoisia, eri värisiä ja eri materiaaleista valmistettuja kaiuttimia. Vaikka tekniset seikat kuten äänen laadun aiheuttamat vaatimukset voivat rajata suunnittelijan valintoja kaiuttimen ulkomuodon suhteen, valinnan varaa muotoilun suhteen tehtävien ratkaisujen osalta on kuitenkin esitetyn selvityksen perusteella edelleen olemassa havaittavasti. Tekijänoikeusneuvosto katsoo, että kaiuttimien suunnittelussa nämä mainitut tekniset seikat eivät tekijänoikeussuojan kannalta olennaisella tavalla rajaa tekijänsä vapautta tehdä luovia valintoja.
29. Nyt kysymyksessä olevat kaiutinkotelot ovat kuvissa ja mallinnuksissa tasaisen yksivärisiä, sivuiltaan perinteisen suorakaiteen muotoisia, hieman taaksepäin leveneviä koteloida reunoistaan pyöristetyin kulmin. Kaksi näkyvissä olevaa pyöreää kaiutinelementtiä ritilöineen vievät näkyvän osan etupaneelistä. Samankaltaisia muotoja ja värejä sekä elementtien sijoittelua

ulkomuodossaan hyödyntäviä, yleisilmeeltään selkeästi hakijan kaiuttimia muistuttavia kaiuttimia on jo aiemmin ollut ja on yhä saatavilla.

30. Hakijan toimittamassa selvityksessä kaiuttimien suunnittelussa tehdyistä valinnoista viitataan erityisesti kaiuttimien taakse avautuvaan muotoon, reunapyöristyksissä ja logon sijoittamisessa noudatettuihin sääntöihin sekä aallonohjaimen sulautumiseen muuhun muotoiluun.
31. Tekijänoikeusneuvoston arvion mukaan kyseisissä hakijan yksilöimissä piirteissä tai kysymyksessä olevien kaiuttimien ulkoasun edellä analysoidussa konkreettisesti toteutuksessa muutoinkaan tekijä ei ole siinä määrin tehnyt vapaita luovia ratkaisuja, jotka heijastaisivat hänen yksilöllisyytensä niin, että kaiuttimien ulkoasu saisi teossuojaa.
32. Tekijänoikeusneuvosto katsoo, että lausuntopyynnössä mainitut Aalto 1 ja Aalto 1 Pro -kaiuttimet eivät ole tekijänoikeuslain 1§:ssä tarkoitettuja teoksia.

Puheenjohtaja

Ulla-Maija Mylly

Sihteeri

Perttu Virtanen

Lausunto on käsitelty tekijänoikeusneuvoston täysistunnossa. Asian ratkaisemiseen ovat osallistuneet Ulla-Maija Mylly (puheenjohtaja), Juha Vesala, Samuli Melart, Mirkka Kivilehto, Sanna Nikula, Aku Toivonen, Mari Lampenius, Jari Muikku, Teemu Pitkänen, Anniina Dahlström, Maria Rehbinder, Albert Mäkelä ja Asko Metsola.